

Zgodbe iz maTjaževe dežele

Antologija slovenske proze na avstrijskem Koroškem

Izbral, uredil in spremno besedo napisal Andrej Leben

Peter Mohar

MED NEBOM IN PEKLOM

(Odlomek)

Za soboto zvečer je bila napovedana veselica s tombolo v hotelu, kakor so zdaj začeli imenovati Klešičevo gostilno. Nekaj lepakov je oznanjalo času primeren govor, zborovsko petje, šaljivi nastop, nastop pevca narodne Opere v Ljubljani, tombolo in končno dražbo predmetov.

Pri Mičēju je vabil Voranc, hlapec pri hotelu, bolj iz nagajivosti, ker je vedel, da ne bo odziva.

Nasprotniki niso obiskovali slovenskih prireditelj, šteli so jih za hujskarije. O tej pa se je namenoma razglasilo, da bo čisti dobiček v prid pogorelcem v Tinjah, ki so jim nemčurji požgali domove, in je že po svojem značaju kazala nestrpnost do Nemcev.

Začetek je bil napovedan za osmo uro na veliki verandi hotela. Preprost oder, okrašen s kitami zelenja in cvetjem, je bil postavljen, mize in stoli razvrščeni v dveh vrstah, v ozadju velika miza čez celo širino, na kateri so gospe in gospodične pravkar razvrščale darove in popravliale ugled predmetov s pisanimi trakovi in vejicami zelenja.

Nekaj kmetskih ljudi, ki so prišli prezgodaj, je slonelo ob obalni ograji, mlajši so metali ribam drobtine. Sem čez jezero se je peljala družba v čolnih.

Veranda se je začela polniti.

Kmetski ljudje so prihajali peš, od škocijanske strani, od Srej in Srč. Tudi Vršanov je bilo. Nekateri z vozovi, drugi s kolesi. Uradniki iz Sinče vasi, Dobrle vasi in Velikovca so zavzeli omizje.

Nekdo je pozvonil, ob odru je vstala skupina moških kot pevski zbor in zapela v pozdrav. Na oder je stopil mlad gospod, pozdravljaj najprej osebe, ki so kaj pomenile, potem gruče in vse, ki so prišli z dobro voljo.

Po ponovni pesmi je stopil na oder gospod z naočniki kot slavnostni govornik.

Orisal je na kratko žalostno povest koroških Slovencev, ki so v davnini ustvarili prvo slovensko državo v tem delu zemlje, njen žalostni konec, ki sta mu sledila brezpravno tlačanstvo in samovolja tujih mogotcev, ki so nas hoteli izriniti s te zemlje po vzorcu zadnjih dogodkov v Tinjah, kjer so nahujskani brezvestneži požgali domove zvestim sinom svojega naroda. Potem je govornik povzdignil svoj glas v prerokovanje, da bo slovenski človek z glasovnico v roki zdaj končno napravil konec tisočletnemu suženjstvu. Tinjske žrtve niso bile zaman, odprle so oči tistim, ki še omahujejo, pokazale so nov val nasilja, če bi še dalje ostali v državi, ki je sovražna vsaki narodni misli.

Burno ploskanje in klici so odgovarjali govorniku.

6 Po pesmi zbora je nastopila deklica v lahki telovadni obleki in ob spremljavi klavirja in samopetju predvajala telovadne gibe, ki so kazali delo kmečkega dekleta.

Prizor je bil ljubek in je močno ugajal.

Nastopil je pevec narodne Opere, ki je ob spremljavi gosli pel razne domisleke, ki so zbudili mnogo smeha.

Pri naslednjem nastopu, v katerem se potegujeta dva fanta, Slovenec korenjak in nemčur surovež, za dekle, Korošico, je bilo opaziti, da je bil prizor skovan na hitro roko za ta večer.

Med odmorom so pripravili vse za tombolo.

Po glasu zvončka je začel deček klicati številke. Ljudje so se zamislili vsak v svojo srečo. Že pri tretjem klicu je nekdo zavpil, beležnika sta ugotovila številke in darilo je prešlo po rokah skozi dvorano na svoje mesto.

Po dveh nadaljnjih številkah je nekdo dobil terno, kar se je še ponovilo pri naslednjih številkah.

Kmalu nato je Mičejev hlapec, ki je stal v ozadju med gručo fantov, zaklical četverico. Po ugotovitvah številke je gospa, ki je delila darove, vzela škatlo, podolgovato, z neznano vsebino. Zavita je bila v svilen papir in prevezana z sinjim trakom.

Druga gospa, stoječa poleg nje, je zadržala zavojček in ga potisnila nazaj na mizo. Pri tem je po tihem vprašala prvo gospo za pojasnilo. Prva gospa pokaže na dobitnika, ki ga potem druga gospa premeri s

pogledom. Nato vzame z mize ščetko za mazanje čevljev in jo z najljubeznivejšim nasmeškom poda dobitniku.

Naš znanec je bil nekoliko razočaran, ker je opazoval potek dejanja, stisnil je ščetko v pest in potisnil pest v žep jopiča. Pogledal je okoli sebe, če ga kdo opazuje, kakor da bi ščetko ukradel. A vse je bilo zavevano v listke. Ker je listek oddal in ni imel več kaj opraviti s tombo, se je potopil v občutke: – Čemu me pa hoče ta malenkost spraviti iz ravnodušnosti. Gospa je spoznala, da sem samo hlapček, in mi dala primeren dar; kaj bi tudi hlapec počel z darom, ki je zavezan v svilen papir in prevezan s sinjim trakom? Na svetu je vse prav urejeno: darovi naj se delijo tako, da ne naredijo škode. Pa se mar na zunaj pozna, kaj sem, po rokah, na obrazu? Morda še celo po gnoju in hlevu. Je že tako: če je sreča namenila hlapcu dar, mu ga vzame previdnost ali nevoščljivost. –

Ob misli, da morda diši po hlevu, ga je bilo sram, da si je upal v to družbo oblek, prepojenih z dišavami. Pogledal je okoli sebe. Ah ne, samo kmečki fantje, oblečeni kot on, saj se zanj nihče ne zanima, nihče ne viha nosu.

Vtem je glavni dobitnik, jagnje, že šel k svojemu lastniku.

Med glasnim čestitanjem dvorane je dobitnik, neki fant z Vrhov, odgnal jagnje.

Potem so začeli z dražbo predmetov, klicali so večinoma steklenice z vinom, slaščice, tobačne izdelke, uro, brivno pripravo in podobno koristno drobnjavo.

Glasi smeh je zadonel z nekega omizja, neki gospod je vstal, dvignil steklenico in zaklical: – Poslušajte, gospod Ferjančič je dal za liter mleka petindvajset kron, – in ponovil klic v splošni veselosti. Neki drug gospod je prinesel v dvignjeni roki otroški predmet in klical: – Gospod Ferjančič, koliko daste za cuc? Deset kron h prvemu, drugemu in tretjemu. –

Gospod Ferjančič je bil dobre volje in je plačal zahtevanih deset kron v skupno blagajno.

Dovolili so si še nekaj podobnih šal v splošno veselost. Prireditelj je bila s tem končana vsaj za kmetske ljudi, ki se niso udeležili dražbe in navijanja. Povečini so že prej odšli, bilo je že pozno.

Naslednje jutro vpraša Dolf Petra: – No, kako je bilo tam, ali si dobil kaj na tomboli? –

Peter odgovori oklevajoče: – Dobil sem, poglej! – in mu pokaže ščetko.

V Dolfovem licu je ostal izraz posmehljivega začudenja: – Ha, to je pa že nekaj. Ali je bil to glavni dobitek? –

– Tisto ne, pač pa malo manj. – Dolfova porogljivost mu ni bila prijetna. Iz radovednosti, kako bo Dolf sodil, mu je prostodušno razodel, kako je prišel do ščetke.

– Zakaj pa je nisi vrgel nazaj? – mu očita Dolf. – To naj bo dobitek? Revežem vržejo smeti, boljše reči si pa sami med seboj razdelijo. Jaz bi jim že pokazal. –

8

– Jaz ne. Tudi tako je prav, – je Peter kratek.

– S teboj bodo vedno delali, kar bodo hoteli. S tem nikamor ne prideš. –

Peter ni odgovoril.

Franc Resman

ROD POD JEPO

(Odlomek)

Tretji dan po glasovanju je prišel k nam v Bače na postajo učitelj iz Loč. Ves potrt je sedel k mizi in iztisnil iz sebe: »Vse je izgubljeno!« Ni bilo sicer še nič uradnega, saj je bil on prvi, ki je to izrekel, a smo vendarle občutili težo izgubljene bitke. Ko sem prišel potem zvečer domov, sem videl, da so na stolpu spodnjeborovške cerkve že razobesili koroško zastavo, in slišal, kako so od veselja streljali in slavili zmago, zraven pa povsod kričali: »Hoch Kärnten! Nieder mit den Tschuschen!« (Živela Koroška! – Dol s čuši!)

9

Zdaj smo se začeli tudi mi resno spraševati, kako bo šlo naprej. Nismo mogli razumeti, da je bil ves trud zaman in da ni nič pomagalo, čeprav smo dobili na južnem bregu Drave večino. Tudi v naši občini smo dobili solidno večino 58 odstotkov. Dobili smo celo nekaj glasov več, kot smo bili računali. Omahljivci pa so skoraj vsi odpadli. Pravzaprav se je treba čuditi, da se je kljub temu pri nas nad polovica ljudi izrekla za Jugoslavijo, če pomislimo, da se je prej že nekaj stoletij na razne načine ponemčevalo in slavilo nemštvo; Srbe in kar je bilo slovanskih rodov in sploh slovanskega, pa so blatili na vse načine in povsod omalovaževali.

Nekaj tednov po plebiscitu so nasprotniki še kričali za nami, če smo šli mimo Borovca, a napasti si nas vendar nihče ni upal. Samo posameznikom se je kaj takega pripetilo, tako npr. Učažu v Spodnjih Borovljah. Dobil je sredi noči obisk in ga je moral dobro pogostiti. V zahvalo pa so ga nato pošteno pretepli. Ker pa je bila po glasovanju razglašena splošna amnestija za vse izgrede v volilnem času, smo le upali, da se bo kmalu vse pomirilo.

Čez nekaj časa je spet prišla na postajo v Bače plebiscitna komisija in z njo inšpektor avstrijskih državnih železnic iz Beljaka. Vsakega železničarja so posebej spraševali, ali hoče ostati naprej v službi. A se je večina odločila, da gre v Jugoslavijo. Med temi je bil tudi brat Hajnžk. Ko sem prišel jaz na vrsto, sem jim rekel, da želim ostati. Inšpektor je

zapisal moje ime in glasno rekel, da sem prevzet v službo avstrijskih državnih železnic. Nato nam je bil dodeljen še neki uradnik kot novi načelnik postaje in določen tudi rok predaje. Nalagali smo na vagonne stvari, ki so bile last jugoslovanskih železnic, zraven pa pomagali tihotapiti nekemu trgovcu več zabojev vžigalic in še nekaj drugega blaga za Ljubljano. Ko je bilo to delo opravljeno, sem se javil novemu načelniku. Ta me je pa postrani pogledal in rekel: »Če hočeš še naprej opravljati službo pri železnici, se moraš že z njimi peljati!«

Ko sem ga opozoril, da sem bil vendar pred komisijo prevzet, mi je rekel: »Če je tako, moraš pa pismeno zaprositi na direkciji.« To me je razpenilo in sem mu odvrnil, da sem domačin in da bom tudi brez železnice nekako živel. Prav tako je šlo tudi bratu Martinu, ki je bil zadnje čase na postaji v Področci. Odslovili so tudi vse, ki so sodelovali pri slovenski straži. Še celo strica Woschitza, ki je bil pri železnici zidar, so odslovili, ker je bil z nami v sorodstvu. Pozneje so ta ukrep hoteli popraviti in bi stric lahko šel v službo nekam na Štajersko, kamor pa zaradi družine ni mogel.

Čez nekaj časa sva šla z bratom Martinom v Beljak na železniško ravnateljstvo. Naletela sva ravno na inšpektorja, ki nas je pred dnevi prevzel. Vprašala sva ga, kaj je z nami, ki smo bili od njih prevzeti vpričo plebiscitne komisije. Takoj naju je vprašal, ali sva prinesla s seboj priporočilo Heimatdiensta. Odvrnil sem mu, da če naju je on osebno prevzel, potem mislim, da ni treba nikogar več prositi. »Ja, ja,« je rekel v zadregi; peljal naju je na politični oddelek k dr. Luderseckerju in tam hitro izginil. Dr. Ludersecker je poiskal seznam za občino Ledince in ga pregledoval. Nevsiljivo sem se mu toliko približal, da sem razločno videl čez njegovo ramo v listine, kjer so bili popisani vsi, ki ne smejo biti sprejeti. Čez nekaj časa pa pravi: »O Resmanu tukaj ni nič omenjenega; na vsak način pa bom vprašal še enkrat gospo Jakubetz, nato vaju bom pismeno obvestil.« Pa ni bilo nobenega pisma. Kaže, da so se bali, da se ne bi midva šla pritožiti k plebiscitni komisiji.

Čez nekaj mesecev pa je dobila sestra Martinove žene, p. d. Ravšinja, zvezo z nekim višjim železniškim uradnikom. Martin se je lahko nanovo javil in naredil kot eden izmed 22 kandidatov tudi potrební izpit. Začeti je moral spet z najnižjo službo, a še tam mu sodelavci

niso dali pokoja. Omenjeni uradnik je posredoval, da je bil premeščen za kretnika na beljaški dravski most. Pa tudi neki Štajerec, po imenu Eisenbeutel, se je močno zavzel za Martina: »Kaj ga vedno tožite kot slovenskega fanatika? Jaz sem bil edini Nемеc tam in prav od te družine sem dobil njivo, da sem lahko pomagal svoji številni družini med vojno! Ko bi bili taki nestrpneži, bi mi gotovo ne pomagali.« Ko pa je bil brat pozneje le prestavljen v Ledince, protest domačega »Heimatdiensta« ni več prodr.

Janko Messner

JOHANN EVANGELIST

Kako je bilo v resnici s tisto lučjo sveta, ki o njej pravijo, da sem jo zagledal 13. decembra 1921? Prazni marnji. Ob štirih zjutraj sem lahko zagledal kvečjemu mrak tega sveta, pa še to trdim samo s pridržkom, da sem tisti hip gledal vsaj že na eno oko. A če do dobrega vse premislím in če upoštevam vse okoliščine, močno dvomim o tem, da sem tisti dan sploh prišel v stik z dnevno lučjo, saj se v našo dimnico zlepa ni kdaj prikradla. Vsaj takšna ne, ki bi bila vredna tega imena.

12

Eno pa lahko rečem z gotovostjo: julija taistega leta so postavili Adolfa Hitlerja za predsednika nacistične stranke NSDAP. In ni se pogreznila samo Nemčija v dolgoτραjen mrk, tudi mene so vanj porinili že nekaj dni po mojem rojstvu:

Moja pokojna mati Ivana Možina, doma iz Rakitnika, južno od Postojne, torej resnična, neuklonljiva Slovenka iz dežele Martina Krpana, zaradi porodnega prisada priklenjena na posteljo, je naročila moji botri, naj me da krstiti za *Janeza* Evangelista ali njegovo manjšalnico Janka.

Iz te moke pa ni bilo kruha.

Župnik v Pliberku je odločil drugače:

– Živel bo v nemški Avstriji, zato naj mu bo ime *Johann* Evangelist pa mirna Bosna.

Župnik mi je s svojo odločitvijo hotel storiti uslugo, a mi je storil krivico.

Bog ga zategadelj ne bo poklical na odgovor, kajti vrhovni poveljnik nebeškega kraljestva – o tem sem trdno prepričan – je prav gotovo Nemeč.

Mirko Kumer KVARTIROVCI

Najprej jih je imela na skrbi cerkev. Duhovniki so venomer opozarjali vernike, naj bodo milosrčni do ubožcev in naj jim dajejo vbogajme, to je darove za preživljanje. Največ ubožcev je hodilo od hiše do hiše in prosilo hrane. Nekateri so imeli posebne želje in se niso zadovoljili s kosom kruha, ampak so hoteli imeti kaj bolj kaloričnega, izdatnega, na primer zabelo. Moj oče je ponudil najprej vsakemu primeren kos črnega kruha, ki ga je odrezal od skupnega družinskega hleba. Kdor je kruh zavrnil, ta po očetovem mnenju ni bil potreben, ampak samopašen. Če pa je kaka ženica prosila za žlico svinjske zabele ali pa kuhanega masla, ji ga je mati prinesla iz velike deže in strkljala v mali lonček, kamor so ubožci nabirali maščobo.

13

Takim ubožcem so rekali tudi berači, ker so nabirali ali pobirali pri dobrih ljudeh. Ti berači so imeli nekakšno zaščiteno pravico, da jih niso smeli žaliti. »Kar kdo sprosi, žiher nosi.« Grdo se je čulo, če je kdo ubožce zmerjal s »petlarji«. Takrat so olikani ljudje rekali, da je skurno se ubožcem posmehovati in da Bog posmehalce rad kaznuje, da pridejo tudi sami na beraško palico. Duhovniki so sploh učili, da kar ubožcu daš, Bogu daš, ki da ti bo podarjeno bogato vrnil.

Pri vsakem človeku pride nekoč čas, ko noge obnemorejo. Tako je bilo tudi pri beračih. Ko niso mogli več od hiše do hiše, so prišli v veliko nadlogo. Takih ubožcev se je potem usmilila politična oblast. Zavzele so se zanje občine. Izstavile so jim prehranitvene knjižice. V taki knjižici so bili zapisani vsi zemljiški posestniki z lastnim gospodinjstvom v občini. Pri vsakem imenu je bilo pripisano, koliko dni mora posamezni zemljiški posestnik dajati občinskemu ubožcu hrano in stanovanje.

Spominjam se, kako je bilo urejeno na Srednjem Blatu: Kvartirovec je ostal pri Figovcu dva dni, pri Prenarju sedem dni, pri Korenu pet dni, pri Črčuju šest dni in tudi pri Mlinarju šest dni. Občina mu je dala pri kakem tesarju narediti preprosto posteljo, ki so jo potem kmetje s kvartirovcem vred prevažali od hiše do hiše. Če je bil ubožec

še bolj pri moči, se je ustavil pri tistem kmetu, ki je imel pač največ prostora v hlevu ali poleti tudi v kaki kamri, jest pa je hodil k sosedu, kakor je imel zapisano. Če pa ni mogel več hoditi, so mu nosili jed tudi k postelji. Marsikaterega so morali tudi z žlico hraniti, če sam ni mogel jesti. Takega oslabelega je dal župan prepeljati včasih tudi v deželno bolnico, od koder pa največkrat nobenega ni bilo več nazaj. Sploh je bila obče razširjena domneva, da tam gori – v Celovcu – vsakega občinskega ubožca »zamrgljajo«. Zato so se ubožci bolnišnice zelo bali.

Doma, samemu sebi prepuščenega, pa so navadno vsakega uši pojedle. Ker le malokje so se našle usmiljene žene, da so ubožce umile, oprale in ocedile mrčesa, ki jih je zajedal. Povsod so se le bali, da bi se domača družina nalezla uši, ki jih je bilo nekoč kaj težko uničiti. Saj ni bilo primernih praškov zoper te zajedavce. Najbolj izdatno sredstvo zoper uši je bila še vročina, ki je ostala po peki kruha v krušni peči. Če se je po odvzemu pečenih hlebov posrečilo vsaditi vso posteljnino in vso obleko v prazno krušno peč, so tam poginile gotovo vse uši z gnidami vred. Med tem razuševanjem pa je bilo treba ubožca umiti, preobleči in mu premenjati tudi slamo v potujoči postelji.

Kvartirovci so bili v mladih letih vsi kmečki posli – hlapci in dekle ali pa spufani kmetje.

Najbolj spoštovan med njimi je bil »slepi Rožman«. Le malokdo je vedel, kako so se kvartirovci pisali, čeprav so imeli svoje prehranitvene knjižice vedno s seboj.

V vsaki vasi je bil postavljen občinski zaupnik, ki je moral paziti, da so kmetje izpolnili svojo dolžnost do občinskega ubožca in ga imeli predpisane dni v oskrbi. Ta zaupnik je moral izpolnjeno dolžnost v prehranitveni knjižici potrditi z datumom in podpisom, tiste pa, ki ubožcev niso oskrbeli, je bil dolžan prijaviti županu, da jim je predpisal primerno globo. Ta naj bi se stekala v ubožno blagajno občine. Vendar ni bilo nikoli slišati, da bi bil župan kdaj koga kaznoval, če ni oskrbel ubožca in ga pustil iti mimo do naslednjega soseda. Tako so prišli ubožci vse prehitro okrog po občini. Če bi jih bili povsod v redu sprejeli in oskrbovali, bi to kroženje trajalo skoraj devetsto dni, tako pa so prišli v dobrem poldrugem letu že zopet k istemu kmetu.

Manj oslabele so ponekod gospodarji še pritegnili k lažjemu delu. Slepi Rožman je poleti še otepal snope. Treba mu jih je bilo naravnati na skednju samo na primeren kup in napraviti prostor, kamor je metal *galife*. Neki Keber pa je rad obrezoval brezove vrhe in pripravljaj šibe za metle. Vezati pa jih ni hotel, to je bilo zanj že pretežko delo. Ženske kvartirovke pa so pomagale gospodinjam zibati otroke, gonile pinjo, da se je naredilo maslo, ali pa luščile kak fižol ali koruzo. Za take usluge je bilo treba dati kvartirovcu posebno nagrado: možem navadno tobaka za žvekanje, ženicam pa sladkorja za kak čaj.

Le Pek – zadnji kvartirovec blaške občine, ki je prišel na občino čez nemško Poljsko in bil star šele 43 let – ni hotel nič slišati o kakem delu. Skliceval se je vedno na svojo tedaj že nemško napisano knjižico in dejal vsakomur, ki ga je nagovarjal k delu: »Pokaži mi, kje je napisano, da naj *Gemeindeeinleger* kmetu pomaga delati. Večkrat sem knjižico že prebral, a tega še nisem nikjer našel. Pač pa so natančno zapisani vsi dnevi, na katere me morate kmetje oskrbovati.«

Župan mu je moral kupiti trpežne delovne čevlje, močno preprosto obleko in velik klobuk. Tako opravljen je hodil poleti ob lepem vremenu obirat jagode in črnice, ob deževnem pa gobe. Oboje je prodajal odkupovalcem in si poleti prihranil marsikak šiling za zimo. Pri tem delu so mu ozdraveli prej prenapeti živci in je sčasoma spoznal, da so kmetje enaki trpini kot on, bivši proletarec, čigar predniki so se pred sto leti odselili iz rojstne vasi. Ostali pa so še vedno na Blato pristojni in so imeli tukaj domovinsko pravico. Zato so njega, ko je postal dela nezmožen, poslali z dvojezičnim domovinskim listom semkaj, čeravno ga od Blačanov nihče ni poznal. Le stari ljudje so vedeli povedati, da so bili nekoč pri p. d. Poklivniku ljudje, ki so se pisali Pek. Na nekdanjem domu je njegov rod izumrl, čisto drugi ljudje so bili sedaj na hiši. Pomalem je začel razumevati kmečko življenje in se je po posluhu naučil blaškega slovenskega narečja. Končno je kvartirovanje opustil in se ustavil pri večjem kmetu kot krmilec živine. Kmet ga je prijavil socialni zavarovalnici in je mož dočakal poselsko penzijo. Nato si je v Pliberku iz nekega majhnega hleva uredil lično sobico in je tam dočakal konec svojih dni. Usmiljene žene so mu med kratko boleznijo lju-beznivo stregle in poskrbele, da je sprejel tudi zakramente za v večnost.

Čeravno o veri ni nič vedel, je še pred smrtjo v ljubezni soljudi srečal Boga in potolažen odšel na drugi svet.

Slabše se je godilo bivšemu hlapcu Smodlnu. Bil je bolj velike, okorne postave, dovolj močan, če bi hotel kako stvar prijeti in dvigniti. Pa se je vedno obotavljal, dokler niso drugi stvar prijeli in jo dajali na pravo mesto. Še ni bil tako star, vendar ga ni hotel nihče več v službo. Za v penzijo je bil še premlad in na videz še prezdrav. Ostalo mu je še zadnje sredstvo – kvartiranje. Radi smo ga poslušali in se smejali, ko je pripovedoval nedolžne šale. Še zdaj je znana njegova smešnica, da so rekli gospod v spovednici, ko jim je neka tenkočutna grešnica priznala, da je pri obhajilu nekaj »spustila«: »To pa ni kaj, sapa pa mora ven iti, sapa.« In še več takih zabeljenih je vedel. Pa je nekoč zbolel in ni mogel več na noge. Bilo je že za časa nacizma. Tedanji župan ga je poslal v celovško bolnico. Čez teden dni smo že vedeli: Smodlna ni več! V Celovcu so ga pokopali v grob revnih. Dajali so kar po tri truge skup. Nobena ni bila niti črno pobarvana. Pogreb ubogih, zadnjega razreda, brez svojcev, brez sveče ...

16

Podobno se je zgodilo s kvartirovcem Rebercem. Sam je večkrat pripovedoval o svoji mladosti. Mati mu je bila revna dekla in ga je dobila z nekim hlapcem. Ni ji mogel nič plačevati zanj. Mati je morala trdo delati in se zanj ni mogla dosti brigati. Pojal se je zraven drugih že malo večjih otrok in nosil namesto hlač še dolgo jančico, da je bila čēja bolj enostavna. Kadar mu je bilo treba, je kar sam počepnil. Kadar je bil pa bolj onesnažen, so ga večji otroci prijeli za noge in ga potegnili po travi po bregu navzdol, pa je bil obrisan. Po večini je dobro šlo, nekoč pa se je pripetilo, da se mu je zasadil trn v spolovilo. Ognojilo se mu je in bridko je jokal. Mati dolgo ni vedela, kaj mu je. Prepozno je spoznala, kako je z njim. Denarja za zdravnika ni imela. Lečila ga je s totrovim oljem, ki je rano izčedilo in gnojenje zaustavilo, vendar mu je ostala življenjska okvara: ostal je, kot je sam dejal, na »testamentu« pokvarjen. Mladeniču se to ni tako poznalo, a ko je prišel k naboru, ga niso potrdili za vojaka. Tudi sicer je ostal bolj droben in nežen. Spogledljive ženske so ga pa imele rade, ker se niso bale, da bi dobile od njega otroka.

Služil je pri kmetih, delal nekaj časa tudi pri železnici, na starost pa ni imel ne doma, ne rente, ne sorodnikov. Ker je bila njegova mati pristojna v blaško občino, so ga potisnili semkaj, čeravno je delal drugje. Hodil je s svojo posteljo po vaseh, dokler ni nekega dne na Blatu zbolel. Gospodinja Mica mu je nekaj dni še nosila jed k postelji, ki je stala v škopnici za zeleno krmo, potem pa je šla na občino in rekla tajniku Gregeju: »Spravite ga kam, jaz ga nisem več dolžna oskrbovati.« Pisar Gregej je to povedal nacističnemu veljaku dr. Winterju, ki je soupravljal blaško občino. »Gleich hinauf damit – nach Klagenfurt ins Spital!«* je zaukazal mogočnejš.

Mica mu je še premenjala perilo, sosed pa ga je s posteljo vred s konjskim vozom zapeljal na pliberški kolodvor. Položili so ga v vlaku na klop. Pisar Gregej pa ga je spremljal v Celovec in poskrbel za prevoz v bolnišnico. Čez nekaj dni je dobila občina sporočilo, da je bil tjakaj pristojni Franc Reberc v ubožnem razredu pokopan na centralnem pokopališču v Celovcu. Stroški znašajo toliko pa toliko »rajhsmark«.

Nekateri kvartirovci pa so umrli v domači fari. Pokopali so jih kje v kakem kotu pokopališča, kjer je njihov grob hitro prerastla trava. Tako se je zgodilo z »velikim Anzelnom«, z »zdelanim Kuežnikom« in drugimi.

Med kvartirovci so bile tudi tri ženske. Najbolj zahtevna je bila »lepa Zofa«. Menda je v mladosti služila pri gospodi in bila tudi natakarica. Ta ni imela svoje postelje. Pri vsaki hiši so ji morali prinesiti zvečer velik pušelj slame in rjuho v veliko sobo, da si je na novo postlala. Pod svoj kovter je hotela še eno rjuho, katere zgornji del je zganila nazaj, da je bilo pod brado vse v belini.

Ta ni dolgo vzdržala na trnovi poti kvartiranja. Verjetno ni prišla niti enkrat okoli po občini.

Druga je bila Mihina Jerca, drobna ženica izpod Pece. Tudi njo je kmalu vzela k sebi božja dekla smrt.

Najdalje pa je hodila po kvartirih Grosova Jerca iz Vogrč. Bila je močna ženska srednjih let, zavaljenega trupa in brezizraznega obraza. Bila je duševna reva, ki se niti govoriti ni naučila zavsema. Večkrat se

---

* »Tako j gor z njim – v celovško bolnišnico!«

je imela za moškega. Tudi počesati se ni znala, zato so ji lase na kratko ostrigli. Njen dom so sorodniki prodali, ona pa je prišla na občino. Med drugo svetovno vojno je je nenadoma zmanjkalo. Morda so tudi njo z mnogimi drugimi odpeljali z avtobusom v rajh, kjer so dobili smrtne injekcije. Ko so se nad tem nekatere žene zgražale, so jim začele vodilne nacize groziti, naj se pazijo pri jeziku. Žene pa so dvoumno dostavile: »Seveda, Bog je povsod, tu in tudi tam v rajhu.«

Poleg starih občinskih ubožcev je morala občina skrbeti tudi za mladoletne otroke prerano umrlih staršev, pa tudi za nesposobne ali prizadete. Taka prizadeta deklca je bila gluhonema Fefa. Ker ni nič slišala, se v mladosti ni mogla naučiti govorjenja. Pomagala si je s kazanjem – s kretnjami. Ker pa pravi pregovor, »da kažejo trepi«, se je tudi nje prijelo ime »Tropa«. Posebno še zato, ker je poleg znakov s kretnjami spuščala iz ust še nerazumljive glasove, podobne uljenju. Uliti ni tuliti, ampak tudi znak beavosti, zato pregovor: tako je trepast, da uli.

Fefa pa v resnici ni bila trepasta. Ko bi jo bili v mladosti dali v zavod za gluhoneme, bi jo bili tam gotovo naučili govoriti. Ker pa ob koncu 19. stoletja skrbstvo za prizadete še ni bilo organizirano, je zrastle samo telesno, duševno pa se ni razvila. Naučila se je pri svojih rednikih le enostavnih kmečkih del. Samostojnega dela ni bila sposobna, mogla je delati vedno le v družbi, da je bila pod stalnim nadzorom.

Ko je dozorela v dekle in postala »trupna«, so začeli moški tiščati na skrivnem za njo. Javno si tega niso upali pokazati, prihajali so k njej v temi, zato večkrat ni vedela, s kom je imela opraviti.

To tajno ljubimkovanje pa ni ostalo brez posledic. Postala je »tolsta«. S kom, se pa ni moglo izvedeti. Vsi njeni »ljubeji« so gledali, da ji niso prišli pred oči, ker se je pač vsak bal, da ga ne bi obsodili na plačilo, če bi ga prepoznala in pokazala nanj. Povedati ni mogla, pokazati pa tudi ne, zato je moral nosečnico prevzeti pred porodom župan, da je pri njem porodila. Mati županja je imela pač veliko dela in skrbi pri tej žvrči. Tako smešno so imenovali rojstvo otroka. Vse je poteklo po sreči, težava je bila le, da gluha mati ni čula otroka, kadar je jokal. Tako je morala županova žena porodnico zbuditi, da ga je utešila. Pustili so, da ga je dojila, dokler je bilo kaj mleka. Ko je tega

zmanjkalo in je otroče že jedlo in shodilo, so ga dali nekam v rejo. Gluha Fefa pa je šla spet k drugemu kmetu v službo. Župan je zabičal novemu gospodarju, naj skrbno pazi, da si ne bo kje spet kaj nabasala.

Nekaj let je bilo dobro, potem so pa spet opazili, da je Fefa široka. S kom, se tudi tokrat ni dalo ugotoviti. Kazala je nekaj z rokami, da je imel moški brke pod nosom in še zavihane. Hotela je dati na znanje, da so bili brki črni kot njen predpasnik, vendar je bilo za ugotovitev očetovstva to premalo dokazilno. Spet je morala občina prevzeti nosečnico. Bil je takrat že drug župan, čigar žena ni imela lastnih otrok. Zato sta vzela dete v rejo kar sama. Bil je deček in je ostal pri hiši še tudi potem, ko je župan umrl. Pridno je pomagal pri delu tudi novim gospodarjem in bil pri hiši dotlej, da so prirastli lastni otroci. Potem je šel služiti k večjemu kmetu.

Oba Fefina otroka sta bila telesno in duševno normalno razvita. Prvorojenka deklica je dorastla v pridno deklo čedne zunanosti. Služila je pri večjem kmetu. Ko je ob koncu prve svetovne vojne razsajala huda španska, je tudi ona zbolela. Nekaj dni jo je kuhala vročina. Ker takrat kmečki posli še niso bili socialno zavarovani, sami pa si zdravnika niso mogli plačati, je ostala brez zdravniške pomoči. Vnela so se ji pljuča, in mlado dekle pri dvajsetih letih je moralo umreti.

Nekaj let navrh je zmanjkalo tudi njene matere, gluhoneme občinske ubožice Fefe.

Njen sin Rudlej je šel služiti k veleposestniku M. v mesto. Dobil je v oskrbo najlepši par konj. Postal je šefov voznik in je vozil »gospoda« po njegovih opravkih. Šef je bil vpliven gospod in kot tak v vojnem času »nepogrešljiv«. Zastavil je besedo tudi za Rudleja, da mu ni bilo treba k vojakom. Rudlej mu je zato ostal zvest tudi po vojni, ko so šefa osumili vojnega zločinstva in ga zaprli. Naprosil je zanj jestvin pri znancih in mu jih nosil v zapor. Pomagal je njegovi zaročenki pri zbiranju prič, ki so pri obravnavi na sodišču dokazale šefovo nedolžnost, tako da se je mogel oproščen vrniti domov. Zato je šef Rudleju pomagal postaviti lasten dom, da se je celo poročil. Po nedavni šefovi smrti ga je njegov naslednik odpustil iz službe in mu ni hotel dati odpravnine. Rudlej je stopil v pokoj in že po enem letu ga je zadela srčna kap.

Janko Messner

MICKA

Ko sva Micka in jaz tisto jutro konec prosinca stopila na mlečno cesto, resda ni pritiskal tisti strupeni mraz, ki je atej o njem trdil, da je pasji, vendar je že pri Nonči vasi jel padati sneg na naju v ogromnih mokrih kosmih. Strehe nisva imela, saj nama nikakor ne bi mogla koristiti: bog nama ni dal še tretje roke, da bi jo bila mogla držati nad glavo.

20

Brodila sva po mrzli žlabudri in sanjala o neprepustnih toplih snežkah, ki si jih tedaj že lahko kupil, če si imel dovolj denarja. Na povratku iz mesta na hribček v ljudsko šolo pa nama je nenadoma zažvižgal leden veter okrog ušes. Mickino premočeno zimsko krilo, debelo in dolgo, je v nekaj trenutkih zmrznilo in bilo podobno zvonu, pod katerim sta se premikala dva kembeljna, njeni premrli nogi. S silnim telesnim in duševnim naporom in z zadnjimi močmi v prezebljih stopalih sva se privlekla po kratki strmini gor v šolo. S silo sva razklenila zmrznjene prste, da bi se rešila praznih kangel in jih odložila v temni kot stopnišča. Ko sva stopila v veliko toplo učilnico, so učenci prasnili v smeh nad nenavadno prikaznijo. Obstopili so Micko in se veselili nad njo kakor nad kakim svetovnim čudom. Smejal se je tudi nadučitelj, zlikan in briljantiniran surovež v prtenih dokolenkah in knickerbockercah, zvest izvrševalec navodil, ki mu jih je dajal »Schulverein Südmark«.

Moja otrpla sestra, vsa nebojlena, s prezeblimi usti, ni kazala nevolje in je molče požirala njegovo brezčutnost. Bil je poročen, vendar brez otrok. Imel je stanovanje v taisti šoli. To je zavzemalo več ko pol poslopja. Naposled je postavil mojo sestro k lončeni peči sredi učilnice in dejal:

– Tu se boš kmalu odtajala.

Stala je tam z zardelimi lici in povešenimi očmi.

Začel se je pouk, učenci pa se niso mogli pomiriti in se niso mogli. Kar naprej so pogledovali tja, kjer je nepremično stal nedojemljivi spomenik iz ledu. Po nekem času zašušljajo in se po tihem smejiyo.

Ne upam si dihati, kaj še pogledati okoli sebe. Od sramu zardelo sestro vidim tudi tako, ne da bi jo pogledal. S sklonjeno glavo strmim mimo klopi na leseni pod.

Na vsem lepem zagledam tam vijugast curek vode. Takoj se mi posveti, kje ima ta svoj izvir: pri lončeni peči pod mojo sestro.

Tisti trenutek pa se tudi že na vsa usta zakrohoče eden od pobaliov in vzklikne:

– Messnerjeva Micka lula.

Spet se zareži cela učilnica – razen mene in nekaj sestrih prijateljic iz narodno zavednih družin naše vasi. Njihov smeh me pogreza v obup. Čutim se s sestro vred ponižanega v dno duše.

– Mir! zavpije gospod nadučitelj.

Vzdignem roko za na stran.

– Kaj bi rad?

– Rad bi šel na stran.

S potom mimo sestre ji naposled vendarle pogledam v obraz. Tudi na njem je tanek curek. Kristalno čist. Vijuga se po njenem licu navzdol proti bradi.

Na stranišču udarim v jok. Grenke solze se mi uderejo iz oči in nosu. Ne ustavijo se več.

Če se prav spominjam, sem se tako brezupno razjokal samo še enkrat v življenju – ob sporočilu, da je padel moj brat Jozelj pred Leningradom.

Tilka Lamprecht SESTRA DRAGICA

(Odlomek)

Zadnji dan šole. To je bilo hrupa, posebno med tistimi, ki morajo danes zadnjič držati »roke na klopi«. Strogi učitelj je komaj krotil nemirne učence in učenke. Včasih je krepko udaril z ravnilom po mizi. Zagrozil jim je celo, da jim ne bo dal spričeval. Toda ta groznja jih ni prestrašila, posebno ne tistih, ki so pričakovali slabe rede.

22 Učitelj jim ni zameril tega veselja. Saj se je tudi sam veselil počitnic. Da bi prej minilo dopoldne, je vzel gosli in ukazal učencem vstati. Vedel je, da je petje otrokom najljubši predmet in zato jim je hotel zadnji dan osladiti z njim. Mislil je: Po počitnicah bodo laže zopet začeli, in tistim, ki so zadnjič tu, bo ostal v lepem spominu.

Peli so, da je bilo veselje. Prav iz src jim je vrela pesem in zarjaveli, rdeči obrazi so se kar napenjali. Zdelo se je, da ne pojejo samo usta, ampak tudi oči in ves obraz. Učitelj je gonil lok, njegov pogled pa je hitel od učenca do učenca. Nenadoma se je ustavil na učenki v predzadnji klopi. Edino njen obrazek se ni smejal, nasprotno, videti je bilo, kot bi ga mučil jok. Čemu neki joka? Saj gotovo ve, da jo čaka na mizi najlepše spričevalo, kar jih je letos spisal. Gotovo ima še svoje otroške križe in težave ...

Napeli so se. Učitelj je spravil gosli, sedel k mizi in začel klicati učence k mizi. Delil jim je spričevala in zraven zlate nauke. Nekatere je pohvalil, druge grajal, nekaterim pa ni rekel nič.

»Ivanka Kranjc!« Deklica v predzadnji klopi se je dvignila in prišla bliže. Učitelj je prijazno pokimal deklici.

»Ker si bila najpridnejša izmed vseh, zato ti dam knjigo za spomin.«

»Hvala lepa, gospod učitelj!«

»Že dobro. Ali se veseliš, da zdaj ne bo treba več v šolo?«

Deklica je stresla glavo in pogledala učitelja s solznimi očmi. Nekaj čudnega je bilo v teh otroško resnih očeh, nekaj, kar je vzbudilo v učitelju pozornost in radovednost.

»Torej rada hodiš v šolo, Ivanka?«

»Pa kako rada!« je vzdihnila deklita žalostno.

»No, potem pa naj te dajo študirat; glavo imaš res dobro.«

»Nočejo,« je zaječala – in solze so se ji udrle.

Učitelju je bilo mučno. Bil je še premlad, da bi znal potolažiti, in prestar, da bi razumel otroka. Bil je tudi sam preveč dobre volje, preveč praznično razpoložen, da bi mislil resno.

»V spričevalo poglej in ne jokaj!«

Na vrsto sta prišla drugi in tretji. Nazadnje je učitelj še opomnil, naj bodo pridni, naj ne pozabijo, kar so se naučili. Povedal je še, da je hvaležnost lepa čednost in da so bili vsi veliki moške hvaležni v prvi vrsti staršem, takoj za njimi pa svojim učiteljem.

Nato so odmolili in učenci so se usuli na prosto. Smejali so se, kričali in se razkropili na vse štiri vetrove.

Ivanki se ni posebno mudilo. Noga ji je kar zastajala in lice ji je bilo še vse mokro od solz. Vsak korak jo je oddaljeval od šole, ki jo je tako ljubila. Konec je zdaj lepih časov.

Ivanka je bila sirota. Stric jo je vzel za rejenko, ko je bila še čisto majhna. Rejenec velja pri hiši za »domačega«, vendar mu pride navadno le slaba stran te odlike v dar.

Prevzeti mora vse dolžnosti domačega otroka, a njegove pravice in prednosti mu le malokdo privoščiči.

Kmet še lastnega otroka včasih ne more razumeti. Kako naj razume tujega? Ivanka je bila skrivnosten otrok. Mogoče bi je tudi mati ne bila razumela, kakor je nista razumela dobrohotni stric in vase zaverovana teta. Toda mati ljubi otroka in ta ljubezen izpolni tisto praznino, ki jo seka nesporazum. Stric je rad pohvalil Ivanko, kadar je pokazala svojo nadarjenost; tudi teta je često pripovedovala sosedom, kako bistro glavico ima. Če pa jo je zalotila s knjigo v roki, se je hudovala in jo preoblagala z delom, samo da ji prepodi take muhe. Ko je deklita nekoč le omenila, da bi bila najraje učiteljica – se je stric strašno razhudil. Dovolj je že gospode, je rekel. Pametna glava tudi kmetiči ne škoduje.

Na te stričeve besede je mislila Ivanka, ko je stopala proti domu. Neizrečeno hudo ji je bilo pri srcu. Temna bodočnost je bila pred njo.